

OSMANLILARDA MEVLİD ALAYI

Prof. Dr. Mehmet Şeker*

GİRİŞ

Osmanlı devletinin kuruluşunun 700. yıldönümünde, Osmanlılarla ilgili değişik konularda bilgi ve belgelerin ortaya çıkarılması amacıyla çeşitli çalışma ve araştırmaların yayınlanacağı muhakkaktır. Bunlar arasında Osmanlıların dîni hayatı ile ilgili birçok araştırmanın da yaptırılmasında veya yapılmış olanların yayınlanmasında yarar vardır. Özellikle millî tarihimizin önemli bir dönemini ihâta eden Osmanlıların toplum yapısı ve hukuku ile gelenek, görenek örf ve adetlerinin günümüze kadar etkili olduğu göz önüne alınırsa bu dönemin tarihinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar.

Bu bakımdan Osmanlı toplum yapısı ile ilgili yapılacak her araştırmanın aynı zamanda, günümüz insanının hayatına ve günlük yaşayışındaki birçok folklorik konuya da ışık tutacağı kanaatindeyiz.

İşte biz de bir örnek olmak üzere Osmanlı devlet hayatında ayrı bir yeri olan “Mevlîd Alayı” ile ilgili bir çalışma yaptık. Bu araştırmamızda aynı zamanda kaynakları tanıırken, bunlardan yayınlanmamış olan iki kaynaktaki metinleri aynen eklemeyi uygun gördük. Zirâ, bu metinlerde sadece Osmanlı devlet geleneğinde mevlid alayının nasıl icrâ edildiği izâh edilmiyor, aynı zamanda bu vesile ile Osmanlı devlet protokolünün nasıl işletildiği de görülmüş oluyor.

Bu metinlerin ilki bir arşiv belgesidir. Bu belge “Osmanlı Arşivi Dâire Başkanlığı Sadâret Defterleri” 354 numara’da kayıtlı (Tarihi hicrî 1219/milâdî 1804) “*Mevlîd-i Nebvî Kırâetine Dâir Kâffe-i Rûsûmât*” başlığını taşımaktadır. Bu belgelerin sayfalarında “Derkenâr” olarak yer alan notların aslında olduğu gibi görünmesi için derkenar metin içine alınmadan aslına uygun biçimde sayfalanarak korunmuştur. Ayrıca, bu belgede yer alan törene katılanların câmide oturuş ve sıralanışlarını gösteren şema da aslına yakın olarak çizilmeye çalışılmıştır.

---

* Dokuz Eylöl Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Öğretim Üyesi.

İkinci metin de Tayyâr-zâde Ahmed Atâ'nın "Târih-i Atâ" adıyla bilinen eserinin birinci cildinde yer alan "*Mevlid-i Şerîf Kırâeti Merâsimi*" başlığını taşımaktadır. Adı geçen eserin, 234-243. sayfaları arasında bulunan bu bölüm ile birinci belgedeki bölüm arasında az çok benzerlik bulunmaktadır. Ancak biz, bu metinlerin arasındaki farkları göstermekten öte, konuyla iki ayrı metin vermek sûretiyle hem okuyucuya, hem de bu konuda araştırma yapacak olanlara mukâyese imkânı vermeye çalıştık. Bu sebeble her iki metinde de, transkripsiyonda mümkün olduğu kadar, hem yazma hem de okuma kolaylığı elde etmeyi hedefledik.

-I-

1. Mevlid Törenlerinin Tarihçesi

Mevlid alayı, Hazreti Peygamberin doğum günü olarak benimsenen hicri aylardan Rebîulevvelin on ikinci gecesi ve günü yapılan törenler münasebetiyle kullanılan bir deyimdir.

İslam Tarihinde, Hz. Peygamberin doğum günü münasebetiyle bir tören yapılmasına ilk olarak, Mısır'da Fâtımîler devrinde (h.297-567/ m.910-1171) rastlanmaktadır. Fâtımîler'de çeşitli vesilelerle görkemli törenler yapıldığına, bunlar arasında Hz. Peygamber'in yanında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın doğum günleri vesilesiyle yapılanlarının da bulunduğu dair bilgiler Makrîzî'de yer almaktadır (Makrîzî, *el-Hutât*, I, 490; Corci Zeydan, *Medeniyet-i İslâmiye Tarihi*, İstanbul, 1330, V, 251). Bu merasimlerde Şiîliğin etkisinin görüldüğü, bu yüzden de tam anlamı ile halka mal olmadığı söylenebilir.

Hz. Peygamberin doğumu vesile edilerek yapılan merasimlerin, müslüman müellifler ilk olarak iyi bir devlet adamı ve son derecede dindar bir kişi olan Erbil Atabek-i Muzafferü'd-Dîn Kök-Böri (öl.h. 630/m.1232) tarafından başlatıldığını kabul ederler. Kök-Böri, Hz. Peygamberin doğumunu halk kitlelerinin katıldığı büyük törenler ve şenlikler ile kutlamak suretiyle dinî bir bayram haline getirmiştir. Bu şenlikler vesilesi ile her yıl Erbil'e, İran, Anadolu, Suriye ve başka müslüman ülkelerden bilginler, fakihler, sûfiler ve şâirler gelerek törenlere katılırlardı. Bir ay öncesinden başlayan hazırlıklar yanında bu gelenlerin barınmaları için çadırlar kurdurulup, yiyecekler hazırlanırdı. Kök-Böri, bizzat kendisi bu hazırlıklara katılırdı. Gittikçe bir panayır haline dönüşen bu şenliklerde, Mevlid gecesi, akşam namazından sonra semâ yapılır, büyük fener alayı ile kaleden şehre inilirdi. Mevlid günü, askerî bir geçit resmi ile birlikte, meydanlara kürsüler konur, va'zlar verilir, konuşmalar yapılır, aynı zamanda sûfiler eliyle halka elbiseler dağıtıldı. Bu arada törenlere katılanlara da yemek ikram edilirdi. Atabek Kök-Böri de vâiz ve şâirlere hil'at giydirir, o gün ikindiye kadar bu tören devam eder, gecesi de, sabaha kadar semâ meclisleri yapılırdı. Bundan sonra dı-

şarıdan gelmiş olanlar memleketlerine dönerlerdi. Kök-Böri onlardan her birine bir miktar yol harçlığı vermeyi de ihmal etmezdi (İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l- 'Ayân*, 1299, II, 117-119).

2. Osmanlılarda Mevlid Törenleri

Mevlid törenlerinin buradan bütün İslam dünyasına yayıldığı kabul edilmektedir. Nitekim Osmanlı teşrîfâtında da mevlit törenlerinin resmen yer aldığı görülmektedir. Tam olarak bu törenlerin Osmanlılarda ne zaman başladığı konusunda net bir bilgiye sahip değiliz. Bazı vakfiyelerde rastlanan kayıtlardan bu geleneğin başlangıcını Osman Gâzi'ye kadar götürenler vardır (Ali Seydi Bey, *Teşrîfât ve Teşkilâtımız*, İstanbul, ?, 151). Bazı tarihi eserlerde II. Selim devrinde kandil günlerinde camilerin kandillerle süslenmesi ve törenlerin düzenlenmesi âdetinin başladığı ve I. Ahmed'in de bu törenleri düzenli hâle getirerek bir takım ilaveler yaptığı kaydedilmektedir (*Târih-i Atâ*, I, 235-238).

Ancak bu törenlerin, III. Murad döneminde h. 996/m. 1558 yılından itibaren resmî olarak Osmanlı Devleti protokolünde yer aldığı ve halk arasında da gittikçe artan bir rağbet kazandığı benimsenen bir görüştür. Daha sonraları, âdetâ bir bayram mâhiyetini aldığı da söylenebilir. Osmanlı devletinin son dönemlerinde bu törenlerin geçmişte yapılanlara göre daha sâde bir şekil aldığı anlaşılmaktadır. Tarihçilerin oldukça geniş olarak kaydettikleri bu mevlid alaylarının nasıl icrâ edildiğini anlatmadan önce, umuma açık mevlit alaylarından ayrı, Osmanlı saraylarında da Mevlid gününden önceki gecede özel bir tören yapıldığını belirtelim. Nitekim *Letâif-i Enderûn* (Tarih-i Enderûn) yazarı, bu kutlamaların sarayda yapılanlarına dair bolca örnekler vermektedir. Bu gecenin, Topkapı sarayında bazen Ağalar Camiinde bazen de Çinili Köşkte, hatta Çırağan Sarayında, bulunulan yere göre değişik mekanlarda, saray mensupları ile birlikte icrâ edilerek kutlandığı görülmektedir.

Bu törenlerin düzenlenmesi için devlet protokolü uygulanırdı. Buna göre; başta padişah olmak üzere protokole dâhil devlet adamlarının nasıl ve ne zaman davet olunacakları önceden belli idi. Davet olunanlar özel üniformalı kıyafetlerini giymiş olarak, kendilerine bildirilen sâatte câmiye gelip yerlerini almış olurlardı. Protokole dâhil bütün devlet adamlarının câmide nasıl ve nerede oturacakları da sadâret defterinde kayıtlı bulunmakta idi. Zirâ, o gün câmide protokol dışında kimse bulunmazdı. Buna göre; mevlid günü muhtemelen kuşluk vaktine rastlayan saatlerde câmiye gelen devlet adamları, kendilerine ayrılan yerlere otururlardı.

3. Osmanlılarda Mevlid Alayı

Osmanlı Arşivi 354 numarada kayıtlı bulunan ve “*Mevlid-i Nebevî Kırâatına Dâir Kâffe-i Rusûmât*” başlığı altında yer alan bir belge ile Esad Efendi'nin (öl.h. 1201-

1264/m.1786-1848) “*Teşrîfât-ı Kadîme*”sinde ve Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey’in (öl.h.1225-1297/m. 1810-1880) “*Tarih-i Atâ*” adlı eserinde ayrıntılı bir biçimde anlatılan Mevlid Alaylarının belli bir programa ve protokole bağlandığı anlaşılmaktadır. Hicrî aylardan Rabiülevvel’in onikinci gününde genellikle Sultanahmet Câmiinde okunmasına dair “irâde” çıktıktan sonra, mevlid törenine davet olunacak vezirlerin “*tezkiire*”leri, saatleri de belirtilerek, Kethudâ Bey tarafından yazılıp gönderilir. Şeyhu’l-İslâm tarafından yazısı yazılıp Reîsü’l-Küttâb’a defterleri birkaç gün önce gönderilenler arasında; Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, ulemânın ileri gelenleri ile mevlidin okunmasından önce va’z edecek olan “*üç nefer şeyh*” bulunmaktadır. Defter gereği, davetiyeleri tahvil kaleminden yazılır bir gün önce de Çavuşbaşı Ağa’ya teslim edilir. *Mîr-i Âlem*’e bütün Kapıcıbaşlarını temsilen *Başkapıcıbaşı*’na, *Rikâb-ı Hümayûn* ağalarına *Yeniçeri Ağası*na, *Ocak Ağalarına*, *Defterdâra*, *Tevkî’ye*, *Defter Emîni*’ne ve *Şikkayn Efendilere* Çavuşbaşı Ağa tarafından davetiyeleri yazılıp tamamı *Divan Çavuşları* ile kendilerine gönderilir. Mevlide davet olunacak müderrislere de *İstanbul Kadısı* tarafından gönderilir. Şeyhu’l-İslâm’ın mevlid günü saat kaçta geleceğini belirten davet yazısı *Reîsü’l-Küttâb* tarafından yazılır ve *Kîsedârları* ile bir gün önceden kendisine tebliğ edilir. Mevlid günü de *Huberci Çavuş*, Şeyhu’l-İslâm’a ayrıca gönderilir.

Yukarıda sözü edilen devlet adamları Mevlid günü erkenden kendilerine belirtilen saatte protokol kıyâfetlerini giymiş ve protokol gereği, eğer takımları süslü atlarına binmiş olarak gelirlerdi. Sadrâzam, başına *kallâvî*, mevsime göre “*erkân kürk veya ferâce*”; Şeyhu’l-İslâm örf, mevsimine uygun “*ferve-i beyzâ (ferve-i samur)* veya *kakum ve ferâce-i beyzâ*”; büyük vezirler *kallâvî* ve mevsim gereği *erkân kürk* ya da *ferâce*; ulemâ ve müderrislerin tamamı örf ve *muvaḥḥidî kürkleri*; Defterdârlar, *Tevkî’i*, Defteri Emîni, Kethudâ Bey, Reîsü’l-Küttâb, Şikkayn Efendiler ve Çavuşbaşı Ağa *Selîmî* ve mevsim icâbı *erkân kürk* veya *ferâce*; Tezkireciler ile Mektûbî, Divan Çavuşları ve Ağalar, Teşrîfatçı, Halife ve Kîsedâra da mevsimine göre *erkân kürk* ya da *ferâce* giyerlerdi.

Şeyhu’l-İslâm camiye geldikten sonra, Sadrâzam da yanında Reîsü’l-Küttâb, Çavuşbaşı Ağa, Tezkireciler, Mektûbî, Divan Çavuşları ve Ağalarla birlikte sarayından alaylarla gelirler ve câmide hazır bulunanların tamamı da Sadrâzama ayağa kalkarlardı. Sadrâzam sofa sırasında bulunan ulemânın ortasından geçerek iki tarafa selâm verir ve mihrâbın önüne konulan seccâdesine otururdu. Reîsü’l-Küttâb ve Çavuşbaşı Ağa Sadrâzam’ın karşısında *mahfil-i hümayûn* tarafına biraz ileriye konulan seccadelere, Tezkireciler ile Mektûbî de kürsü tarafında mahfil-i hümayûn altında otururlardı. Kadıaskerler, ulemâ ve müderrisler derecelerine göre mihrâbın sağ tarafından minberin soluna, oradan da sofa kenarıyla mahfil-i hümayûna doğru sıralanırlardı. Vezirler mihrâbın sol tarafına konulan seccâdelere otururlardı. Bunların alt yanında

da Yeniçeri Ağası, Defterdâr, Tevki'î, Defter Emîni, Kethudâ, Reîsü'l-Küttâb ve Şıkkayn Efendiler yerlerini alırlardı. Bunların alt tarafına da Mîr-i Alem, Kapıcıbaşı Ağalar, Sipah, Silâhdâr, Cebecibaşı, Topcubaşı, Arabacıbaşı, Bölükân-ı Erba'a Ağaları, Sipah ve Silahdâr kâtipleri ile kethudâları sıralanırlardı. Bunların altlarına Haremeyn müfettişi ve muhasebecisi, mukâtaacısı efendiler ile halifeleri ve kîsedârları oturlardı. Yeniçeri Ağası selâmlıktan gelince yerine oturmadan önce Sadrâzam'a temennâ eder, daha sonra yerine geçerdi; ordu sefer de iken de Yeniçeri Ağası'nın yerine Sekbanbaşı otururdu. Askerî protokole dahil olan Zağarcı, Saksoncubaşı Ağalar, Turnacı, Muhzır, Bostancılar Odabaşısı ve Yeniçeri yazıcıları minber kapısının önünden kürsüye doğru sıralanırdı. Yeniçeri neferleri de câminin dört orta sütunundan diğer sütunlara doğru ayakta dizilirlerdi. Kapıcıbaşı Ağalar câmiye önceden gelmeyip başlarına *selîmi* ve mevsimine göre ya *erkân kürk* veya *ferâce* giyerek ve atlarıyla Bâb-ı Humâyûna giderek Pâdişahı saraydan alıp, alayla birlikte camiye gelirlerdi. Bunlar gereği üzere Yeniçeri Ağası ile yukarıda adı geçen Kapıcıbaşı Ağaları selamladıktan sonra yerlerine oturlardı. Sipah ile silahdârın kethudâ ve katipleri h.1282/m.1865 yıllarından beri camide yer darlığı sebebiyle protokol dışı tutulmuşlardır. *Nakîbu'l-Eşrâf*'lara hürmeten I. Ahmed tarafından câmiye dayalı-döşeli özel bir mahfil yaptırıldığından dolayı kendisine tören boyunca burada yalnız oturması usûlü getirilmiştir. Bunun yanında Nakîbu'l-Eşrâf'a yapılacak olan ikramlar da özel olarak takdim edilirdi (*Atâ Turihi*, 238).

Sadrâzam câmiye gelip yerine oturduktan sonra, Teşrifâtçı, Halife ve Kîsedârı buhurdanlar getirerek, birini Sadrâzam'ın, diğerini Şeyhul'İslâm'ın, üçüncüsünü de kendi önlerine koyarlar, Pâdişâh'ın gelmesine yakın da kaldırırlardı.

Padişahın camiye gelmesine yakın müezzin mahfilinde Kur'an-ı Kerim'den "*Fetih Sûresi*" okunmaya başlanır, Fetih Suresi tamamlandığı sırada Pâdişâhın alayıyla mahfil-i humâyûna gelmiş olduğunu belirtmek için kafesin küçük kapısı açılırdı. Bu sırada herkes ayağa kalkarak durdukları yerde saygıyla eğilirler, Sadrâzam ise seccâdesinden aşağıda yer öperdi. Kafesin küçük kapısı kapandıktan sonra herkes yerine otururdu. Teşrifâtçı oturmuyarak Sadrâzamın karşısına gelecek şekilde mahfil-i humâyûn altında emre âmâde olarak ayakta bekler. Bundan sonra müezzinler mahfilinde, Hz. Peygamberin özelliklerini tavsif etmek üzere "*ta'rîf*" okunur. Ta'rîf tamamlandıktan sonra va'z edecek üç şeyhe sıra gelir. Önce Ayasofya Câmii şeyhi, ikinci olarak Sultan Ahmed Câmii şeyhi ve üçüncü olarak da nöbetçi olan şeyh kürsüye çıkıp birer âyet tefsir ederek, kısaca va'z edip konuşmalarını bitirip inerlerdi. Dârü's-Saâde Ağasının Kâtibi eliyle bunların herbirine ferâce samur kürk giydirilip armağanlar verilir, ayrıca bu şeyhlere Sadrâzam tarafından hazırlanan hediyeleri de Teşrifâtçı eliyle takdim olunurdu. Her bir şeyhin kürsüye çıkışları sırasında vezirler ile ulemâyâ ve orada bulunan devlet adamlarına *Zülüflüiler* üç kez şerbet ve buhur ikram ederlerdi.

Daha sonra *Süleyman Çelebi'nin Mevlidi*'nin okunmasına sıra gelir; birinci *mevlidhân* kürsüye çıkıp bir miktar okuyup inince, yine Dârü's-Saâde Ağası kendisine hil'at giydirir. Bu sırada ikinci mevlidhân okumaya başlar;

“*Geldi bir ak kuş kanâdıyla revân*”

“*Arkamı sığadı kuvvetle hemân*”

beytini okuyunca herkes ayağa kalkar. Bu sırada mahfil-i humâyûn tarafından perde arkasında beklemekte olan Müjdecibaşı, Mekke Emîri Şerîfin mektubu ile hurma kutusu da yanında olduğu halde (BOA. *Sadâret Defteri*, 354) Teşrifâtçının kılavuzluğuyla hemen Sadrâzamın önüne gelip etek öptükten sonra, mektubu ve diğer emaneti teslim ederdi. Sadrâzamın işaretiyle Reîsü'l-Küttâb, Müjdecibaşındaki mektubu alır ve onunla birlikte padişâhın huzuruna girer, orada bulunan Dârü's-Saâde Ağası mektubu hürmetle alarak, Silâhtar Ağa'nın yardımıyla kesesini açıp, içinden çıkardığı mektubu tekrar Reîsü'l-Küttâb'a verirdi. Reîsü'l-Küttâb aldığı bu mektubu Padişâhın huzurunda okur, Dârü's-Saâde Ağa'sı, aynı zamanda Haremeyn nâzırı olması münâsebetiyle haremeyn hizmetini hâiz olduğu için kendisine serasere samurla kaplı kürk giydirilirdi. Arkasından Reîsü'l-Küttâb ile Müjdecibaşıya da hil'atlar (kaftan) giydirilirdi. Hil'atlar giydirildikten sonra Reîsü'l-Küttâb, Müjdecibaşı ve diğer görevliler yerlerine dönerlerdi.

Mekke Emîrinin mektubunun okunmasının arkasından Padişah, Medîne'den gelmiş olan hurmadan Baş Peşkir Ağa eliyle Sadrâzam'a gümüş tabak ile bir miktar hurma gönderir. Baş Peşkir Ağa hurmayı Sadrâzamın önüne koyup döndükten sonra, Sadrâzam hurmadan bir iki tanesini yiyip bir iki tane de Şeyhu'l-İslâm'a verir. Kalanının dağıtılması için Teşrifâtî'ye işaret eder. Hurma vezirlere, Anadolu ve Rumeli Kazaskerlerine, ulemâya, Yeniçeri Ağasına ve müderrislere kadar, daha sonra Defterdâr'a, Kethudâ'ya, Reîsü'l-Küttâb'a, Çavuşbaşı Ağa'ya, Tevkîi, Defter Emîni ve Şıkayn Efendilere birer tane dağıtılıp, boş tabak Bostancı Karakulağı ile mahfil-i humâyûnda bulunan Peşkir Ağa'sına iade olunur. Padişah'tan hurma getiren Peşkir Ağa'sına, Karakulak vasıtasıyla yüz altın gönderilmesi bir gelenektir. Bir süreden beri buediye bir çıkın içinde beyaz akçe olarak Sadrâzam Karakulağı eliyle Peşkir Ağasına gönderilmektedir. Sadrâzam seferde ise Mekke Emîri'nin mektubu Kaymakam Paşa'ya teslim edilirdi. Nitekim, h.1205/m. 1790 yılında hurma tabağına karşılık Kaymakam Paşa tarafından Peşkir Ağasına 150 kuruş verilmiştir.

Bütün bu işler olup biterken; ikinci mevlidhân da okumasını bitirir, kürsüden iner hil'atini giyer ve diğer armağanlarını alır, üçüncü mevlidhân da kürsüye çıkardı. Bu sırada; Sultan Ahmet Câmii mütevellîsi Sadrâzam'a, Ayasofya mütevellîsi Şeyhu'l-İslâm'a ve diğer vakıf mütevellîleri de; vezirlere, ulemâya, Defterdâr ve Nişancı gibi

diğer devlet büyüklerine ve ağalara, ferâceleri ile perîşanlarını giymiş olarak şeker tablalarını getirip sırayla önlerine koyarlar. Konulan bu tablaları Zağarcıbaşı, Sakson-cubaşı, Muhzır Ağa ve diğer ocaklılar kaldırırlardı.

Bu sırada üçüncü mevlidhân da okumasını bitirip kürsüden iner, hil'atini giyip, hediyesini aldıktan sonra, mevlidin duâsı ile tören tamamlanırdı. Bundan sonra herkes dağılır, evlerine giderlerdi. Ancak Sadrâzam, Şeyhu'l-İslâm, bulunan diğer vezirler, Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, Defterdâr, Reîsü'l-Küttâb, Çavuşbaşı Ağa, Tevkîi, Defter Emîni, Şikkayn Efendiler, Cebecibaşı, Topçubaşı, Arabacıbaşı Ağalar, düzenli bir şekilde câminin merdivenleri dibindeki musluklar önünde atlarına binmiş olarak Padişâhı selâmlamak üzere beklerlerdi. Padişâh da biraz sonra mahfil-i humâyûndan çıkıp atı üstünde etrafını selâmlayarak bekleyenlerin önünden geçerlerdi. Sadrâzam, Şeyhu'l-İslâm ve diğerleri saygıyla eğilip alkış tutarlar ve Padişâhı uğurlarlardı. Mevlid günü Padişâh'ın gelişi ve dönüşünde Yeniçeri Ağa'sı atına bindirip-indirirdi. Padişâh alkış çavuşlarının alkışları ile saraya dönerdi. Böylece Padişâhın alayı tamamlanmış olur ve arkasından buna benzer bir tören de Sadrâzama ve Şeyhu'l-İslâm ile diğer devlet büyüklerine yapılırdı. Daha sonra onlar da saraylarına dönerlerdi. Arkasından orada bulunan herkes birbirlerini selâmlayarak evlerine giderlerdi.

Mevlid Alayının Rebûlevvel ayının onikinci gece ve gündüzünde yapılması geleneği, bazı olaylar sebebiyle, ay ve günlerinde değişiklikler yapılarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Meselâ, h. 1076/ m.1665'de Rebûlûhîr ayının beşinci gününde, h. 1115/m. 1703 yılında da Şaban ayının dördüncü gününde yapılmış olduğu görülmektedir (*Tarih-i Râşid*, I, İstanbul, 1282, I, 106; III,115). Ayrıca çoğunlukla Sultan Ahmed Câmîinde yapıldığını gördüğümüz Mevlid törenleri, zaman zaman diğer camilere de kaydırılmış bulunmaktadır. Meselâ ; h. 1076/m. 1665 yılında Vâlîde Sultan Câmîinde (*Tarih-i Raşid*, I, 106), h. 1244 /m. 1829'da da Eyüp Camiinde (*Letâif-i Enderûn*, 318) bu törenlerin yapıldığı görülmektedir. Hatta, h. 1304/m. 1886 yılında ise II. Abdülhamid'in iştirak ettiği mevlid alayı Hamîdiye Câmîinde yapılmıştır (*Tarîk Gazetesi*, 13 Rebûlevvel 1304, Sayı: 972).

Osmanlı Devletinin başşehri İstanbul'da yapılan mevlid alaylarına benzer törenlerin, Devlete bağlı diğer merkezlerde de yapıldığı, hatta sözkonusu merkezlerin Osmanlılardan ayrılmasından sonra da bu günü hemen hemen İstanbul'dakinin benzeri törenlerle kutlamaya devam ettikleri görülmektedir. Nitekim, Tunus'un Fransızların idaresine geçmesinden sonra (m. 1881) da İstanbul'daki alaylara benzer törenlerin Tunus Zeytûniye Câmîi ile Kayravan'daki Ukbe b. Nâfi' Câmîilerinde görkemli bir şekilde yapılmakta olduğu, halen de bu ülkede bu törenlerin devlet protokolünün iştirâkiyle devam ettiği görülmektedir [Muhammed Nahlî, *Le Mouled en Tunisie*, IB-LA, 3e Année, Avril, 1939, 155-166; *Tunus'ta Mevlid* (Terc.Mehmet Şeker), Diyânet Dergisi, Cilt:XXII, Sayı:2, Nisan-Mayıs-Haziran 1986, 59-64].

BİBLİYOGRAFYA

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadâret Defteri, No: 354, h. 1219/m. 1804 tarihli “*Mevlid-i Nebvî Kırâtına dair Kâffe-i Rusûmât*” başlığı ile kayıtlı belge.
2. Makrîzî, *el-Hutât*, 1270, I, 490 vd.
3. İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l- A'yân*, II, Bulak, 1299, s:550, 620; III, Beyrut, 1397/1977, s:499.
4. Hafız Hızır İlyas Ağa, *Tarih-i Enderûn (Letâif-i Enderûn)*, 1812-1830, Günümüz diline çeviren ve anlatan: Câhit Kayra, İstanbul, 1987.
5. Tarih-i Râşid, I, İstanbul, 1282, I-III.
6. Küçükçelebizâde İsmail Efendi, *Tarih-i İsmâil* (Râşid Tarihi'nin Zeyli), İstanbul, 1282, 310-311, 416-417.
7. Esad Efendi, *Teşrîfât-ı Kadîme*, İstanbul, 1287, (Tıpkı basım: Câhit Baltacı, İstanbul, 1979. Açıklamalarla sadeleştiren: Yavuz Ercan, İstanbul, 1979).
8. Tayyârzâde Ahmed Atâ, *Târih-i Atâ*, İstanbul, 1291-1293, I, III.
9. H. Fuchs - Neclâ Pekolcay, *Mevlid*, İslâm Ansiklopedisi, VIII, s:171-176.
10. *Tarîk Gazetesi*, 13 Rebîulevvel 1304, Sayı: 972.
11. Ali Seydi Bey, *Teşrîfât ve Teşkilâtımız* (Baskıya hazırlayan: Niyazi Ahmet Banuoğlu), İstanbul, ?.
12. Corci Zeydan, *Medeniyet-i İslâmiye Tarihi*, Der Seâdet (İstanbul), h. 1330, V, s:251.
13. Ahmet Ateş, *Vesiletü'n-Necât Mevlid Süleyman Çelebi*, Ankara, 1954.
14. Muhammed Nahlî, *Le Mouled en Tunisie*, IBLA, 3e Année, Avril-1939, s:155-166; *Tunus*'ta Mevlid (Terc.Mehmet Şeker, Diyânet Dergisi, Cilt:XXII, Sayı:2, Ankara, Nisan-Mayıs-Haziran 1986, s:59-64).
15. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, II, ?.

-II-

[2a]

Kayd Şod

Mevlîd-i Nebvî Kirâetine Dâir Kâffe-i Rûsûmât^{**}

fî 11 Ra. sene (1) 219

(1)

Taraf-ı teşrîfâtan yazılıp üzeri
sûrhla ba'de'l-işâre üç gün
mukaddem Enderûn'a gönde-
rilen sûret-i teşrîfât

Sultan Ahmed Câmî'i muvakkıtine gönderilen tezkire
sûretidir.

Efendim

İşbu rebû'l-evvelînin on ikinci mübârek ..... günü
tulû'-ı âfitâb gurûbî sâ'at ile kaçta olacağı tashih ve işâ-
ret olacağı himmetleri mercûdur.

Kayd Şod(1)

Sâ'at pusulasına yazılan evkât
tertîb-i sene 1221

Tulû'-ı âfitâb gurûb-u sâ'at 9
dakîka 18

Vakt-i zuhr dahî

sâ'at 4 dakîka 38

Teşrîf-i Humâyûn

sâ'at 3.5

Sadr-ı a'zâm

sâ'at 2

Şeyhu'l-İslâm

sâ'at 1 çeyrek 3

Vüzerây-ı 'îzâm

sâ'at 12

Kayd Şod

Bi-mennihi Teâlâ

İşbu mâh-ı rebû'l-evvelînin onikinci mübârek .....
günü sâ'ati gurûbî ile tulû'-ı âfitâb ..... mürûrunda
vâkî olmağla sâbıklarına mukâyese ile Sultan Ahmed
Han aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân hazretlerinin câmii
şerifinde de'b-i dirîn-i müstahsene-i devlet-i 'âliyye ve
'âdet-i kadîme-i saltanat-ı seniyye üzre mevlîdî'n-ne-
bevî kirâeti müsemmem olup yevm-i mezkûrde Şevket-
lû Mehâbetlû Kudretlû Kerâmetlû Pâdişâh-ı İslâmpe-
nâh ve müeyyed min 'indillâh efendimiz hazretleri ke-
mâli şevket ve ikbâl ve nihâyet-i übbehet ve iclâl ile
sâ'at(1) ..... iken câmi'-i şerîf-i mezkûra teşrîf ve ic-
lâl-i erzânî buyurulmağa irâde-i 'aliyye-i şâhâncileri
ta'alluk iderse teşrîf-i Humâyûna nazaran re'fetlû Sadr-
ı a'zam Hazretleri sâ'at ..... ve semâhatlû Şeyhu'l-
İslâm efendi Hazretleri sâ'at ..... ve Vüzerâ-ı 'îzâm
Hazerâtı sâ'at ..... ve 'Ulemâyı a'lâm ve Müderrisîn-
i benâm ve Ricâl-i devlet ebed-kıyâm ve ocaklar ağa-
vâtı sâ'at ..... iken câmi'-i şerîf-i mezkûrda mevcûd
bulunmaları muvâfık-ı re'y-i 'âfîleri buyurulur ise fer-
mân Hazret-i men lehü'l-emrindir.

** Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Sadâret Defterleri, No: 354 (Tarihi: hicrî 1219/milâdî 1804).

[2b]

Kayd Şod

Med'uv olmalarıçün çavuşlar Kâtibî Efendi tarafından tahrîr olunan tezâkir bir gün mukad-dem Çavûşân-ı dîvân ile gönderilen zevât:

Selîmî ve ber-muktezâ-i mevsim
erkân ve dîvân râhatlu esb ile

Bu dahî

Bu dahî

Yeniçeri Ağası
Tezkire
Kıt'a
'Aded

Sipâh Ağası

Silâhdâr Ağası

Zuamâ dahî mücevveze ve
ber-muktezâ-i mevsim erkân-
larıyla yine mahall-i merkûm-
da bulunmalarıçün tenbîh
olunur

Selîmî ve ber-muktezâ-i
mevsim sof ferâce ve esb
dîvânlarıyla

Selîmî ve ber-muktezâ-i
mevsim erkân dîvânisiyle

Kapucu-başı Ağaların Selîmî
ve ber-muktezâ-i mevsim er-
kân ve dîvân besâtlu esbleriyle
'ale's-scher sarây-ı hümayûn-
da mevcût bulunmaları içün
Mîr-i Â'lem Hâssa Ağaya gön-
derilen dîvân tezkeresi

Rikâb-ı Hümayûn Ağaları
Tezkire
Kıt'a
'Aded
4

Şikk-ı Evvel Defterdârı

Kıt'a
'Aded
1

Bu dahî

Bu dahî

Bu dahî

Bu dahî

Bu dahî

Şikk-ı Sâni

Şikk-ı Sâlis Efendi

Şikk-ı Râbi'

Tevkî'î Efendi

Defter Emînî

Tezkire
Kıt'a
'Aded
1

Tezkire
Kıt'a
'Aded
1

Tezkire
Kıt'a
'Aded
1

Tezkire
Kıt'a
'Aded
1

Tezkire
Kıt'a
'Aded
1

Mektûb odasından tezkire-i tahrîr ve nöbetçi çuhadıyla gönderdiği
Vüzerâ-i 'ızâm hazerâtı kallâvî ve ber muktezây-ı mevsim erkân ve esb
dîvânîleriyle

[3a]

Meşâyih rûz-i merre
kıyâfetleriyle ma'âdâ
'ulemâ ve hazerâtı
'örf ve muvahhidî
kürkleriyle dir

Bu dahî 'ulemây-ı
mezkâre misillü
'örf ve muvahhidî
kürkleriyle dir

Sudûr-ı 'ızâm ve Mevâlî-i Kirâm ve
Meşâyih Efendilere tahvîl kaleminden
tezkireleri tahrîr ve Çavuşân-ı dîvân
ile gönderilir

Müderrişine ber-mu'tâd
İstanbul Kadısı Efendi tarafından
tezkereleri gider

Selîmî ve ber-
muktezây-ı mevsim
erkân samur
ve yâhut sof
ferâce esb
dîvânlarıyla

Yekûn -----

Tezâkir
Kıt'ât
'Aded
24

Kayd Şod

Yevm-i mezkûrda hazîne-i hazret-i Sadâret penâhîden bâ defter-i Teşrifât-ı Hümâyûn verilü
gelen 'atây-ı mu'tade defteridir.

Ağây-ı Pişkîrî-i
Şehriyârî müşarun ileyh
Hazret-i Ocağ-ı
Sadr-ı 'âlî'ye
hurma getirmesiyyûn

Mehterhâne-i Hassa odabaşısına

Yeniçeri Solma çukadarına

Kuruş Para
275
025
300

Kuruş Para
11
13.5 10 neferâtlarına
24.5
08 10 Karakullukçularına
33 00

Kuruş Para
19 10
05.5 Cebehâne aşçılarına
05.5 Birinci ve Beşinci aşçılarına
05.5 Cebehâne salma çuhadarlarına
35.5 10

Derûn-ı Câmî'-i Şerîf-i mezkûrda verilâgelen dahî

Ayasofyay-ı Kebîr	Sultan Ahmed	Nöbetçi olan
Şeyhi Efendi	Şeyhi Efendi	Şeyh Efendi
Kuruş	Kuruş	Kuruş
30	30	30

Kayd Şod Fî
12 Receb (1) 222 Emr-i Kâim-
makâm tarih-i mezkûrde müj-
decibaşı gelmediğinden tevzî-i
hurma olmamağla münâsib
vech üzre virilügelen 'atiyyesi
ağay-ı mümâ ileyhe verilme-
miştir.

Sultan Ahmed han
Vakf-ı Şerîfî Kâtibî Efendi
Kuruş
100 fî 12. Receb Sene (12)29 bâ-fermân

[3b]

Kayd Şod

Ba'de'r-rüsûm Bâb-ı Âli'ye gelindikde huzûr-ı Sadr-ı Âli'de olmak üzere
Mevlîd-hânân'a virilügelen

Mevlîd-hân-ı Evvel Efendi	Mevlîd-hân-ı Sâni Efendi	Mevlîd-hân-ı Sâlis Efendi
Kuruş	Kuruş	Kuruş
20	15	15
<u>10</u>	<u>10</u>	<u>05</u>
30	25	20

Mezzinân-ı Şehriyârî	Ağâyân-ı Âsâfî	Karakulağ-ı Bostânî
Kuruş	Kuruş	Kuruş
60	110	50

Teşrîfât Efendi	Kîsedâr-ı Teşrîfât Efendi	Halîfe-i Teşrîfât Efendiye
Kuruş	Kuruş	Kuruş
99	27.5	27.5
<u>05.5</u>	<u>02.5</u>	<u>02.5</u>
104.5	30	30
<u>020.5</u>	<u>25</u>	<u>25</u>
125 Yüzyirmibeş'den	55	55
bakiyye hademeye	02.5 Hademesine	02.5 Hademesine
beşbuçuk virilür		

Hâcdan vürûd iden Müjdeciyân Ağalara ba'de'r-rüsûm huzûr-ı Sadr-ı Alf'de virilegelen

Müjdec-i Evvel Ağa'ya	Müjdec-i Sâfî Ağa'ya	Peykân-ı kapucukdân ve isti'câline giden Tatar ve Tercümân-ı Haremeyn ve elden Teşrîfâtî Efendiye cem'an
Kuruş - Hil'at 200 - 1	Kuruş - Hil'at 50 - 1	Hil'at 4

Dîvânhânce

2.5 1

2.5 1 Kâtib-i Hazîne-i Hayriyye

5

Kayd Şod

Mûmâ ileyhimâ Müjdec-i-başî Ağalar icrây-ı resmden mukaddem geldiklerinde olgün zikrolunan atıyyeleri ve hil'atleri ilbâs olunduğu

Ağâyân-ı mûmâ ileyhimâ hacc-ı şerîfe 'azîmetleri esnâsında bilâhal' hazîne-i Sadr-ı 'lîden virilügelen dahî

Müjdec-i Evvel	Müjdec-i Sâfî
Kuruş	Kuruş
500 Berây-ı veda'	250 Berây-ı veda'
Yekûn-----	
Atâyâ	
Kuruş	
1253 Rubu' Resm-i mezkûrda virülen	Hela'
<u>0750</u> 1 Berây-ı vedây-ı Müjdeciyân	6
2003	
<u>0025</u>	
2028 Rubu' 1	

[4a]

Kayd Şod

fî 12 ra. sene 1222 târih-i mezkûrda an-
cak kırâet-i mevlîd-i Nebvî için iki gün
mukaadem sâ'at pusulası Enderûn'a
takrîr ile gönderildiği teşrif-i hümayun
sa'at 2 buçuk
Şeyhu'l-İslâm
sa'at 2
Kaymakam Paşa
sâ'at 1 çeyrek 3
sa'at 1 çeyrek 3
sâirleri
vakt-i tul'-ı şems-i gurûbu
sa'at 9 dakika 34

İşbu sene Müjdecî gelmeyüp ve hüecâ-
ca dahî ed'y-ı hücece itmedikleri cümle-
nin ma'lûmu olmağla nâme kırâet olun-
madığından Reîs Efendi huzûr-ı Hüma-
yûn'a gitmediğinden hil'at ilbâs olun-
madığı kezaîk Müjdecîyân hiç yoğ idi.
Ma'âdâsı sâbık-ı vech üzere câmi'de il-
bâs-ı hila' olmaları ve tevzî-i hurma ol-
mamışdır. Ve nâme-i mezkûrun kırâet
olmamasıyçün istîzân-ı hâvî altı gün
mukaddem takrîr gönderilmiştir. Ve
Mevlîd için teşekkür zımında Rikâb-ı
Hümâyûn'a dâir bir tekellûf olmadı fî
12 Ra. sene 1222

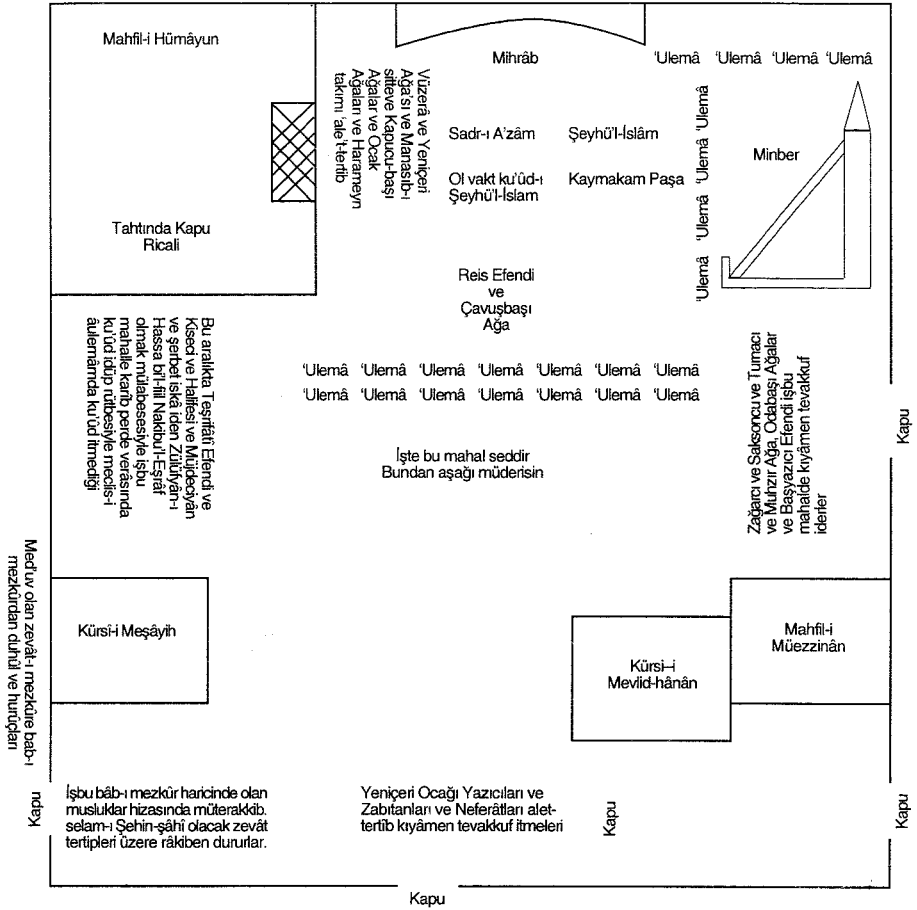
Kayd Şod

Yevm-i mezkûrda ber-mu'âd huzûr-ı hümayûnda ilbâs olunan ferve ve hila'

Saâdetli Dâri's-Saâdeti'ş-Şerife Ağası Ağâ Hazretlerine hil'at-ı kumaş bûn bâ post samûr	Saâdetli Reîsü'l-küttâb Efendi Hazretlerine hil'at-ı hâssü'l-hâs		
ma'a üstlük	'Aded 1	Vurûd eden nâme-i hü- mâyûnu kırâet tekmîlin- de ilbâs olunur	
	ba'de-l-va'z ve'd-dûâ derûn-ı câmi'-i mez- kûrda ilbâs olunur	Derûn-ı câmi'-i mezkûrda ilbâs olunur	
Müjdecî-yân neferen 2	Meşâyih-i Sefâtın Efendiler neferen 3	Mevlîd-hânân neferen Hil'at-ı a'lâ, Hil'at-ı sâde 1 2	Odalabaşı ağa'ya Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1
Hil'at-ı a'lâ, Hil'at-ı kuşaklık 1 1	Çakaya kaplı erkân samur kırk 3		
Harameyn Müfettişi Efendi	Yazıcı-i Hazret-i -Saâdetü's-Şerife Efendiye	Muhâşbeci-i Harameyn Efendi	Mukâta'ace-i Harameyn Efendi
Hil'at-ı kuşaklık 'Aded 1	Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1	Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1	Hil'at-ı kuşaklık 1
Kethüddâ-yı Taberdârân-ı Zülüflü'yân	Hazinedâr-ı Dâri's- Se'ade Ağâ'ya	Ağâ-yı Serkilâr-ı Enderûn-ı Hümayûn	Ser-kahveci Ağâ-yı Dâri's-Se'ade
Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1	Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1	Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1	Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1
Haseki-başı Ağâ'ya Taberdârân	Ağababası Ağâ'ya	Sersakâyân Neferân 2	Teşrifâtı Efendi
Hil'at-ı kuşaklık 1	Hil'at-ı kuşaklık 1	Hil'at-ı kuşaklık 2	Hil'at-ı kuşaklık 1
			11 tane Ra. 1222 1 kese 1 Halife 3
Kethüddâ-yı Taberân	Mütevelli-i Câmi'-i mezkûr	Kâtib-i câmi'-i mezkûr	
Hil'at-ı Hâssü'l-Hâs 1	Hil'at-ı kuşaklık 1	Hil'at-ı a'lâ 1	
CEM'İSİ	Samûr Erkân 4	Hil'at-ı hâ 23 02 25	

[4b]

RESM-İ CÂMİ' -İ ŞERİF-İ SULTAN AHMED HAN

Yevm-i mezkûrda icrâ olunan rusûmat dahî

Mâh-ı rebîu'l-evvelînin onikinci günü ber-vech-i mu'tad Sultan Ahmed Han tâbe serâhü Hazretlerinin câmi'-i şerîfinde mevlîd-i şerîf kırâeti emr-i Hümayun buyuruldukda mevlîd-i şerîfe da'vet olunacak vüzerây-ı 'ızâmın sâ'atî tasrîhiyle tezkereleri Mektûbî odasından tahrîr ve bir gün mukaddem irsâl olunur. Ve Sudûr-ı 'ızâm ve Mevâlfî-i kirâm ve ber-mu'tad reis-i meşâyih, Ayasofyay-ı Kebîr Şeyhi ve Sultan Ahmed Şeyhi ve nöbetçi Şeyh-i 'ulemâdan başka zikrolunan üç nefer meşâyih'in defteri dahî çend rûz mukaddem reis Kisedârî Efendi delâletiyle semâhatlû Şeyhu'l-İslâm Efendi Hazretleri tarafından gelmekle ber-mantûk

[5a]

Kayd Şod (1)

Kapudan Paşa mîr-i mirândan ise selîmî ve ber muktezây-ı mevsim erkân samur kürk veyâhud sof ferâce ve divân bisatlu esb ile gelüp derûn-ı câmi'-i mezkûrda Yeniçeri Ağasının üst tarafında oturur. 'Avdetde vüzerâ misillû selâm-ı Pâdişâhî' de suverân müterakkib olmayup câmi'-i mezkûrın diğer kapusundan tersâneye giderler deyû defter-i teşrifatda mestûr ve mukayyetlidir.

Kayd Şod (?)

Teşrifât Kîsedârî Efendi dahî Teşrifâtî Efendi misillû câmi'-i şerîf-i mezkûrda bulunurlar.

defter tezkireleri tahvil kaleminden tahrir ve bir gün mukaddem Çavuşân-ı Dîvân-ı Hümâyûn ile irsâl olunur ve 'umûmen dergâh-ı mu'allâ Kapucu Paşa Ağaların mevcut bulunmaları için Mîr-i 'Alem-i Hâssa olup Baş-kapucu Ağa'ya ve Rikab-ı Hümâyûn Ağaları ve Ocak Ağaları ve Defterdarân ve Tevki'î ve Defter emîni Efendilere dahî Çavuşlar Kâtibi Efendi, Tezâkir dîvânı tahrîr kezâlik Çavuşân-ı Dîvân-ı Hümâyûn ile irsâl olunur ve gelecek Müderrisîn-i Kirâm Efendilere dahî İstanbul Kadısı Efendi tarafından tezkireleri gider ve semâtlu Şeyhü'l-İslâm Efendi Hazretlerinin yevm-i merkûmda teşrif ile Cami'-i Şerîf-i mezbûrda mevcut bulunacaklarını müş'îr sâ'atî tasrîhiyle oda-i teşrifâtta tahrîr olunan sâ'at pusulası Reîsü'l-Küttâb Kîsedârî Efendi ile bir gün mukaddem irsâl olunur, yevm-i merkûmda bâlâda mestûr Erkân-ı Devlet câmi'-i şerîf-i mezkûre teşriflerinden sonra ta'yin buyrulan sâ'atde müşârun ileyh Fetvâpenâhî Efendi 'örf ve ber-muktezây-ı mevsim ferve'-i beyzâ veyahud ferâce'-i beyzâ ile yalnız haberci çavuş delâletiyle câmi-i şerîf-i mezkûre teşrif buyururlar(1) ve Vüzerây-ı 'ızâm Hazerâtı Hazreti Sadâret penâhî misillû kallâvî ve ber-muktezây-ı mevsim erkân samur veyâhud sof ferâce ve divân bisatlu esb ve 'Ulemây-ı a'lâm ve Müderrisîn-i benâm Efendiler cümlesi 'örf ve muvahhidî kürkler ve Şikk-ı Evvel Defterdârî ve sâni ve sâlis ve Tevki'î ve Defter emîni ve Dergâh-ı 'Âlî Yeniçerileri Ağası ve Sipâh ve Silâhdar Ocakları Ağaları selîmî ve Bölükât-ı erba'a ve Cebecibaşı ve Topcubaşı ve Toparabacı-başı ve Humbaracı ve Lağımçıbaşı Ağalar mücevveze ve bi'l-cümle ber-muktezâ-ı mevsim erkân samur kürk veyâhud sof ferâce ve divan bisatlu esblerle muayyen olan vakitte câmi'-i şerîfde mevcûd bulunurlar. Sudûr-ı 'ızâm ve 'Ulemây-ı kirâm ve Müderrisîn-i benâm Efendiler 'âlâ merâtîbihim mihrâbın sağ tarafından minber-i şerîf nihayetine andan dahi sofa kenarıyla mahfil-i hümâyuna doğru ku'ûd iderler ve mihrâbın sol tarafına vaz' olunan seccâde üzerine ku'ûd idecek Vüzerây-ı 'ızâm ve alt yanlarına Yeniçeri Ağası Ağa ve Defterdarân ve Tevkiî ve Defter emîni Efendiler ve alt tarafları Mîr-i 'alem-i Hassa Ağa ve Kapucubaşı Ağalar ve Sipâh ve Silâhdâr ve Bölükât-ı erba'a ve Ser-cebecî ve Ser-topçu ve Ser-arabay-ı top ve Ser-humbaracı ve Ser-lağımçı ağalar ve Mûfettiş-i Haremeyn ve Muhâsebe-i Haremeyn

[5b]

Kayd Şod (1)

Dergâh-ı Âlî Yeniçerileri Ağası Ağâ şevketlü efendimizi selâmlayup câmi-i şerîf mezkûrda yerlerine kuûd etmezden mukaddem devletlû Sadr-ı a'zâm hazretlerine kadd-i hamîde-i ta'zim ederler. Hazret-i Sadr-ı 'Âlî Efendimiz ve Hazret-i Fetvâ-penâh teşriflerinde mihrâba kadar bağlğrlik hıdmetiyle müşerref olurlar ve ba'dehû müterakkib-i ve gerek (?) istikbâl misillü teşyi' iderler. Yevm-i mezkûrde semâhatlû Şeyhü'l-İslâm Efendi yalnız Haberci Çavuş delâletiyle cami-i şerîf-i mezkûre gelürler.

Kayd Şod (2)

Câmi-i mezkûr mihrâbın önüne vaz' olunan mahal ki derûn-ı resimde tahrir olunduğu üzere 'ulemânın üst tarafına tesâdüf iden seccâdeye semâhatlû Şeyhü'l-İslâm Efendi ve mahfil-i Hümayûn mahalline düşen seccâdeye devletlû Sadr-ı a'zâm Efendimiz kuûd iderler. Kâim-makâm paşalar ol vakt

ve Mukâta'a-i Haremeyn ve Hulefâ Kîsedârî Efendiler otururlar ve Zağarcı ve Saksoncu ve Turnacıbaşı Ağalar ve Muhzır Ağâ ve Odabaşı ve Bostânî Ağâ ve Yeniçeri Ocağı yazıcıları elbise-i divâneleriyle minber kapısı önünden mevlîd-hânân'ın su'ûd ideceği kürsiye doğru kıyâmen 'ale't-tetfîb tevakkuf iderler. Ve Kapucubası Ağalar mukaddem câmi-i mezkûre gelmeyüp cümlesi selimî ve ber-muktezây-ı mevsim erkân samur kürk veyâhud sof ferâce ve divân bisatlu esbiler ile 'ale's-seher Saray-ı Hümayûna varup şevketlü, kudretlü, Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve müeyyedün min 'indillâh efendimiz Hazretlerini sarây-ı Hümayundan âlây-ı vâlâ ile câmi-i şerîf-i mezkûra getürüp ber mu'tâd-ı kadîm Kapucubası Ağalar ile Dergâh-ı Âlî yeniçerileri ocağı ağası Ağâ selamladıktan sonra derûn-ı câmi-i mezkûrda yerlerine gelüp otururlar(1). Bâlâda zikrolunan müşârun ileyh semâhatlû Şeyhu'l-İslâm Efendi Hazretleri câmi-i şerîfi teşriflerinden sonra devletlû Sadr-ı a'zâm Efendimiz hazretleri kallâvî ve ber-muktezây-ı mevsim çukaya duhte (?) erkân samur kürk veyâhud sof ferâce ve divân bisatlu esb ve sa'âdetlû Reîsü'l-Küttâb Efendi ve Çavuşbaşı Ağâ selimî ve ber-muktezây-ı mevsim erkân samur kürk ve divân bisatlu esbleriyle ve Tezkire-i evvel ve Sâni ve Mektûbî ve Teşrifâî Efendiler mücevveze ve ber-muktezây-ı mevsim erkân samur kürk ve kemer rahatlû esbiler ile ve Çavuşân-ı Divân ve Ağayân-ı âsâfi ve mücevveze ve çuka ferâceler ile Sarây-ı âsafiden alay ile câmi-i şerîf-i mezkûre geldiklerinde ricâl-i bâb-ı 'âlf câmi-i mezkûr kapusu derûnında müşârun ileyh hazret-i Sadâret-penâhî Efendimizi selamlayup pişrevleri olurlar. Meclis-i mezkûrda hâzır olanlar cümlesi kıyâm ve sofa sırasında olan 'ulemây-ı 'izâmın ortasından mürûr ve tarafeyne selâm vîrerek mihrâbın önüne vardıklarında müşârun ileyh hazret-i meşhâtpenâh efendimiz iki üç hatve istikbâl ve ma'an derûn-ı mihrâbda vaz' olunan seccâde ki (2) mahfil-i hümayun cânibinde olan mahalle kuûd buyururlar bu esnâda Reîsü'l-Küttâb efendi minber tarafına ve Çavuşbaşı Ağâ beri tarafına hülâsa mukâbele-i Hazret-i Sadr-ı 'âzamî'de ve verâları cüzvî mahfel-i hümayûn tarafına olarak mukaddemce hayme-i Hâssa mehterlerinin vaz' eylediği seccâdelerinin üzerine otururlar ve Tezkire-i evvel ve sâni ve Mektûbî Efendiler meşâyihin kuûd ideceği kürsi tarafında

[6a]

Kayd Şod (1)

Şeyhu'l-İslâm Efendi Hazretlerinin ku'ûd ittiği mahalle ku'ûd ve mevlânây-ı müşârûn ileyh hazretleri dahî Hazret-i Sadr-ı 'Âlfnin ku'ûd ettiği mahalle otururlar. Fakat Kâ'im-makâm Paşa Hazretlerine Şerîf Hazretlerinden vürûd eden nâme-i Müjdecî'den alup Reîsü'l-Küttâb Efendiye kırâeti için teslim ederler. Ve Şevketlü efendimiz câmi-i teşrîf buyurup bi'l-cümle huzâr haşem-i âşinâyı icrâ için kafes küşâd olundıkta cümlesi yerinde kıyâmen kadd-i hamîde-i ta'zîm idüp bunda dahî yalnızca Kâim-makâm Paşa Hazretleri Sadr-ı 'Azam misillü yerlerinden hareketle iki üç hatve ilerüde pişgâh-ı kafeste zemîn-bûs iderler diyü Defter-i Teşrîfât'ta mukayyettür. Meclis-i mezkûrda vüzerâdan birisi bulunursa ânın pişgâhına dahî bir buhurdân vaz' olunduğu mesbuktur.

mahfel-i Hümâyûn altında otururlar(1). Bu esnâda Teşrîfâtî Efendi ve Kîsedâr-ı teşrîfat ve Halife'-i Teşrîfât mukaddem tehyi'e olunan buhurdânları getirüp birini pişgâh-ı sâfiye ve birini pişgâh-ı Meşhât penâhiye vaz' ve şevketlü Efendimizin teşrîfleri takarrub eyledikte vaz' olunan buhurdânlar kaldırılır. Bu esnâda müezzinler mahfilinde feth-i şerîf kırâet olunmağla buhurdânları yine mümâ ileyhimâ kaldırıp müterakkıb-ı Şehinşâhî olurlar. Bu esnâda şevketlü, kerâmetlü, mehabetlü, azametlü, kudretlü, Padişâh-ı İslâm-penâh ve zillü zalîl-i İlâh Efendimiz Hazretleri müretteb âlây-ı vâlâ ile bi'l-yümn ve'l-ikbâl karargâh-ı mülûkâneleri olan mahfil-i Hümâyûna sâye-enda-ı iclâl olduklarını müş'ir derfice-i kafes küşâd oludukta 'umûmen huzâr kıyâm ve durdukları yerde tevâzu'-ı tâm ile kadd-i hamîde-i ikrâm ve fakat devletlü inâyetlü Sadr-ı a'zâm Hazretleri yalnızca seccâdeden aşağıda icrây-ı zemîn-bûs idüp zikr olunan kafes kapandıkta herkes yerlerine otururlar. Teşrîfâtî Efendi ve Kîsedârî ve Halîfesi mahfil-i Hümâyûn altında mukâbile'-i hazret-i Âsafide kıyâmen fermâna muntazır olup müezzinler mahfilinde ta'rîf okunup tamam oldıkta Dârü's-Sa'âdetü's-Şerîfe Ağası devletlü Ağa efendimizin Katibî Efendi delâletıyla ibtidâ Ayasofyay-ı Kebîr Şeyhi Efendi, sâniyen câmi-i şerîf-i mezkûr ki Sultan Ahmed Şeyhi Efendi ve sâlisen nevbetlü olan Şeyh efendi kürsiye çıkıp, def'a va'z ve nüzûllerinde Yazıcı efendi eğer Hâcegân'dan ise mücevvze ve ber muktezây-ı mevsim erkân samur kürk ile kürsi dibinde kıyâmen tevakkuf ve mümâ ileyhim Meşâyih Efendiler va'z teknilinde başka başka herbirlerine ferâce samur kürkleri ilbâsiyle 'atıyyelerini koyunlarına vaz'-ı birle zemîn-bûs ettirdiği ve taraf-ı Sadr-ı âliden dahî ihsân olunan 'atıyyeleri Teşrîfat Kîsedâr Efendi, koyunlarına vaz' ider. Bu esnâda her şeyh efendi kürsiye çıkup va'z itmeğe başladıkta bir kaç dakika sonraca Vüzerây-ı 'ızâm ve 'Ulemây-ı a'lâm ve Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve sâir huzzâra Baltacıy-ı Zülflüflüân hâsseten 'ale merâtibihim üç defa' şerbet ve buhûr virirler. Ba'dehû mevlîd-hân-ı evvel kendülere tahsis olunan müezzinân mahfili dibinde mukâbile-i Hümâyûn'da olan kürsiye çıkup kırâet ve nüzûl eyledikte yine bu mahalde Yazıcı Efendi kıyâmen tevakkuf ve yediyle hil'atını ilbâs eyledikten sonra

[6b]

Kayd Şod (1)

Nâme-i mezkûru Reîsü'l-Küttâb Efendi Huzûr-ı Hümâyunda kırâ'et ettiği gibi devşirüp Ağa yedinde mevcut olan torbaya vaz' ve zemîn-bûs idüp ârâm itmekle hil'at ilbâsında diz çöküp hil'at-ı mezkûrun dâmenini takbil idüp iksâ buyurulduğu gibi Şevketlü efendimizin mübârek zânûlarında olan ihrâmın ucunu takbîl ve ber ser-i tebcîl ittiği esnâda eğerçi ba'zı suâle dâir nutk-ı Hümâyûn sâdır buyurulur ise cevâbı virilüp teknilinde temennâ birle 'avdet iderler diyû defter Teşrifât'da mukayyetdür.

Mevlîdhân-ı sâñf çıkup kırâ'et ederken bismillah:

*Geldi bir ak kuş kanadıyla revân**Arkamı sığadı kuvvetle hemân*

beytini okudıkta bilcümle huzzâr kıyâm idüp bu esnâda der 'akab Müjdecibaşı Ağa siyâdetlü Şerîf-i Mekke-i Mükerrerme Hazretleri tarafından getirdiği nâmesini mukaddemce mahfil-i Hümâyûn tarafında perde verâsında durmağla derhal Teşrifâtî Efendi mümâ ileyh Müjdecibaşığı huzûr-ı Hazret-i Sadr-ı a'zâmî'ye getirüp dâmen-bûstan sonra nâme-i mezkûru teslim etmekle zikrolunan nâmeyi müşârûn ileyh dahî devletlü Reîsü'l-Küttâb Efendi Hazretlerine teslim ve nâmeyi Reîsü'l-Küttâb Efendi Hazretleri, müşârûn ileyh devletlü Sadr-ı a'zâm hazretlerinden aldığı gibi bir an durmayup saâdetlü Çavuşbaşı Ağa ve Teşrifâtî önlerince ve Müjdecibaşı yedinde hurma kutusuyla verâlarından mahfil-i Hümâyûna çıkup Çavuşbaşı Ağa ve Teşrifâtî Efendi taşrada kalup sa'âdetlü Reîsü'l-Küttâb Efendi huzûr-ı Hümâyûna girdikte devletlü Dârü's-Sa'âdeti's-Şerîfe Ağası Hazretleri perde dibinde istikbâl ve nâmeyi alup silâhdâr-ı şehri-yârî ağa refâkatıyla bendini küşâd ve nâme-i mezkûru müşârûn ileyh Dârü's-Saâde Ağası kîsesinden ihrâc ve Reîsü'l-Küttâb Efendiye virüp anlar dahî nâme-i huzûr-ı şahâne cehren kırâ'et eyledikte teknilinde ibtidâ müşârûn ileyh Dârü'Saâde Ağası Nâzır-ı Harameyn-i Muhteremeyn olduğundan serâsere kaplı samur kürk ma'a üstlük ilbâs buyurulup ba'dehû(1) Reîsü'l-Küttâb Efendiye hil'at ilbâs olunup ve ba'dehû Müjdeciyân'a hil'atler çıktıklarında Reîsü'l-Küttâb Efendi hil'atini çıkarup Çavuşbaşı Ağa ile gelüp temennâ birle yerlerine otururlar.Bu esnâda Şevketlü Efendimiz Hazretleri Medîne-i Münnevvereden gelen hurmadan Pîşkîr Ağası yediyle Hazret-i Sadâret penâhiye sîm tabak ile hurma ihdâ buyurmalarıyla, önünce Teşrifâtî Efendi ile gelüp Ağây-ı mümâ ileyh pişgâh-ı Âsaffiye vaz' ve 'avdet ittükten sonra mukaddem tehyi'e ve âmâde olunan 'atiyye-i Sadr-ı a'zâmî olan iki yüz yetmiş beş kuruş bir çıkın âğây-ı mümâ ileyhe teslimi için Teşrifâtî Kîsedârî delâletiyle Karakulağ Bostânî Ağa'ya virildüğü müşârûn ileyh devletlü Sadr-ı a'zâm hazretleri zikrolunan hurmadan bir ikisini tenâvül ve bir iki dânesini dahî Hazret-i Meşîhât-penâhiye virüp küsûrını tevzi' için Teşrifâtî Efendiye işâret ve fermân buyurmalarıyla

[7a]

Kayd Şod(1)

Mevlîdhân-ı sâlis kürsüye çıktığı gibi Sultan Ahmed Câmî-i Mütevellîsi Ağa Sadr-ı a'zâm Efendimize ve Ayasofyay-ı kebîr Mütevellîsi Ağa Şeyhü'l- İslâm Efendimize ve evkâf-ı sâire mütevellîleri ferâce ve perîşânlarıyla bulunan Vüzerây-ı 'ızâm ve 'Ulemây-ı a'lâm ve Hâcegân-ı divân vesâire ber-muceb-i defter-i vakıf şeker tablaları getirüp pişgâhlarına vaz' iderler. Vaz' olunan tablaları Zağarcıbaşı ve Saksoncu ve Muhzır Ağa vesâir ocaklı kaldırırlar. Bâlâdaki zevât-ı kirâm hazerâtı pişgâhlarına vaz olunagelen şeker ve şerbet tablaları bundan akdem bâ-emr-i hümâyûn câmi-i şerîf derûnunda vaz' ile icrâ olunması men' olunmuş olmağla ancak devletlü Sadr-ı a'zâm Hazretleri tablasıyla, Ricâl-i bâba yine vakf-ı mezkûrda mukayyed olduğu üzere bir iki gün mukaddem bâb-ı âliye gelüp mahallerine teslim olunmak üzere karar virildiğinden şeker tablaları ber-minvâl-i meşrûh bâb-ı 'âlîde ashâbına teslim olunup kırâ'at-ı mevlîd-i Nebevî gününü tabla teslimi men olndığı.

(2)Tevzî-i hurmada Şıkkı-Evvel'den sonra Reîsü'l-Küttâb efendi ba'dehû Şıkkı Sâni ve Şıkkı Sâlis ve Tevki'î ve Defter emîni efendilere verildikten sonra Çavuşbaşı Ağaya verilmesi mu'tâdiken ağay-ı mümâ ileyh Reîs Efendi yanlarında ku'ûd eylediğinden ber-minval-i muharrer verildiği

(3)Mekke'den nihaye değin kîsedâr-ı teşrîfat tevzî ider.

zîrde tahrîr olunduğu üzere bâ-teşrîfat-ı Hümâyûn birer-dâne hurma tevzi' idüp boş tabağı Karakulağ-ı Bostânî Ağâ ile Mahfel-i Hümâyûn tarafında Pişgîr Ağası ağaya irsâl ittirdiği bu hilâlde Mevlîdhân-ı sâni nüzûl ve hil'at ve 'atıyyesi virilüp Mevlîd-hân-ı sâlis kürsiye çıkıp tekmi ve nüzûlünde hil'at ve atıyyesini alup sâir mevlîd-hânân misillü Yazıcı Efendi ile zemîn-bus ittiği gibi du'â tamâm oldukda cümlesi 'avdet ve hânelerine giğerler(1). Fakat devletlü Sadr-ı a'zam ve semâhatlü Şeyhü'l-İslâm ve vüzerây-ı 'ızâm ve 'ulemâdan ancak Sadreyn-i Muhteremeyn ve Defterdârân ve Reîsü'l-Küttâb Efendi ve Çavuşbaşı Ağa ve Tevki'î ve Defteremîni ve Cebeci-başı ve Topçubaşı ve Toparabacıbaşı ve Humbaracıbaşı ve Lağımıcıbaşı ağalar vesâirleri 'ale't-tertib taşrada câmi-i şerîf nerdübânî dîbinde musluklar önünde süvârân selâm-ı Pâdişahiye muntazir olurlar. Ba'dehû şevketlü Efendimiz hazretleri esb-i hoşhîrâmlarına süvâren mahfil-i hümâyûndan zuhûr ve selâm-ı şâhâneleriyle cümleyi taltîf buyurdıklarında devletlü Sadr-ı a'zâm hazretleri ve semâhatlü Şeyhü'l-İslâm Efendi ve Vüzerây-ı 'ızâm vesâirleri süverân zemîn-bûs merâsimin icrâ ve alkış olunup teşrîf-i Hümâyûn'dan sonra müşârun ileyh devletlü Sadr-ı A'zâm Hazretleri dahî, Şeyhu'l-İslâm Efendi Hazretletini vesâirlerine merâsim tevdi' edâ ve kapu ricâliyle serây-ı âsîfânelerine 'avdet buyururlar. Yevm-i mezkûrda taraf-ı hazret-i sadâret-penâhîden verilmesi mu'tad olan 'atâyâ müfredâtı, kâtib-i hazîne defterinde mestur ve mukayyeddür diyû defter-i teşrîfâtta mesturdur.

Kayd Şod

Bâ emr-i Sadr-ı a'zâmî Teşrîfât Efendinin, bâ-teşrîfat tevzî-i hurma etmesi:

İbtidâ vüzerây-ı 'ızâm hazerâtına; ba'dehu sudûr-i 'ızâm hazerâtından İstanbul takımının nihâyetine varınca efendilere, ba'dehû Yeniçeriâğası Ağa ve Şıkk-ı Evvel Defterdarı Efendi ve Şıkk-ı sâni, ba'dehû Reîsu'l-Küttâb Efendi ve Çavuşbaşı Ağa, ba'dehû Şıkk-ı sâlis ve Tevki'î ve Defteremîni Efendiler(2), ba'dehû Mekke'-i Mükerrreme'den Üsküdar Kadısına varınca bi'l-cümle 'Ulemâ Efendiler(3), ba'dehû Müderrisîn-i Kirâm Efendiler, ba'dehû Mîr-i 'alem-i Hâssa Ağa ve Kapucubaşılar, ba'dehû Sipah ve Silahdâr ve Bülûkât-ı erba'a Ağaları ve Cebeci ve Topçu ve Toparabacıbaşı ve Humbaracıbaşı ve Lağımıcı ocakları ağavâtı

[7b]

ba'dehû Tezkire-i evvel ve sâñf ve Mektûbî ve Kethüdây-ı bevvâbîn-i Sadr-ı 'âlf, ba'dehû Arpaemîni ve Haremeyn muhâsebecisi ve Müfettiş ve Mukâta'acısı ve Haremeyn takımı ve sâirlerine tevzi' ile tamam olur.

-III-

MEVLÎD-İ ŞERÎF KIRÂETİ MERÂSİMİ***

İbtidâ resm-i kırâet-i mevlîd-i şerîf sahib-i (Erbil) melik (Efdal Muzafferrüddîn) hazretlerinin eser-i münifleridir. Melik-i müşârun ileyh -esbeğâ'llâhu ğufrânehû 'aleyh- altı yüz senesi mâh-ı rebîu'l-evvelin on iksinde bu âyin-i behîni vaz' ve ihtirâ' idüp beher sâl rûz-i merkûm hulûlünde icrasına ibtidâr ile eyyâm-ı 'ıyd ve sûr gibi et'ime-i nefîse ve eşrîbe-i lezîze ihzâr iderek bilcümle ehâlf-i şehîr ve kurâyı ziyâfet ve ikrâm ve salât-u sadakât ile meserret bahş kılup fukarâ olduklarına müteşekkiran ulemây-ı zemânî resâil-i 'adide te'lîf ve şu'arây-ı devrân-ı kasâid-i belîğâ ile esdâf-ı mesâmî'-ı 'âlemiyânı teşnîf eylediler. Bi-hamdillâhi te'âlâ bilâd-ı İslâmiyede bu 'âyîn-i şerîf ilâ hâze'l-ân cârî ve husûsan Haremeyn-i Muhteremeyn ve Mısır ve İslâmbol ve Şam ve Halep ve Bağdâd ve Hicâz ve Kudüs ve Yemen ve Cezîretü'l-Arab ve sâir Memâlik-i Mahrûse-i Devlet-i 'âliyye ve Buhârâ ve Avğânistan ve Kaşğar taraflarında müstemirdir.

Ol hengâm-ı huceste-encâmda bilcümle ehl-i İslâm sürûr-ı tâm ve edây-ı hakk-ı edeb ve ihtirâm ile demsâz-ı kırâet-i mevlîd-i bâ-se'âdet-i hayru'l-enâm olmalarıyla ol şehîr şeref iştihâr beyne'l-ahyâr lekab-gîr-i rebî'ul-ehrâr olmuştur. İbn Hacer Heysemî Fetevây-ı Hadîsiyede, fi'l-hakîka kân-ı cevâhîr âsâr-ı seniyyedir, bu güne güherbâş beyân olmuştur ki işbu mevlîd-i şerîf kırâeti zımnında ehâli-i Mısır'ın bezl ve îsâr eyledikleri harac-ı kesîr dâhil-i 'aded-i tebzîr olmayup, şân-ı [236] Muhammedîye'ye nisbetle yesîr ve rûkn-i îmân olan mühr ve muhabbet-i Ahmedî'ye mukâyesetle beğayet-i hakîrdır. Medhal müellifi İbnü'l-Hâcc'ın bu maddede sûret-i inkâr-ı izhârı ebnây-ı 'asrînin ba'zı âlât-ı mahreme ve esbâb-ı mahzûre izâfelerine mebnî olmağla nefis-i maddeye rızâ ve ikrarlarına münâfî olmadığı mir'ât-ı ezhân-ı zevî'l-eb-sâra bedîdârdır. Buraya kadar Kâmûs mütercimi 'Aynâtî Ahmed 'Asım Efendi merhûmun Siyer-i Halebî tercümesinden menkûldür. Erbil'de ve Mısır'da yevm-i mes'ûd-ı mübârekeye olan riâyet-i yâd idüp Devlet-i' Aliyye-yi Osmâniyye -dâme fî duhûr'l-ebediyye- de bu vakt-i mebrûk-ı mes'ûd hakkında 'arz olunan vecîbe-i hürmetten ve husûsiyle onbirinci Şehriyâr-ı me'âlf-i 'âsâr (Selim Han-ı Sâñf) diyânet şî'âr resm-i mebrûk-ı mezkûra kemâliyle ri'âyetinden başka leyle-i velâdet-i bâ-se-

*** Tayyâr-zâde Ahmed Atâ, Tarih-i Atâ, I, İstanbul, ?, 234-243.

âdet-i Hazret-i Nebevî ile leyle-i mi'râc ve berât ve 'âyâd'da menâr-ı cevâmî'in kanâdîl ile tezyînini tertîb ve tebyîn (ve Sultan Ahmed Han)-ı evvel Hazretleri dahî bu resm-i behîne bir takım 'ilâvât-ı mer'yye ve vecîbe-i ri'âyet-i lâzime 'ilâve ve ta'yîn buyurdıklarından bahs itmemesi müverrih-i mûmâ ileyhın revş-i fudûlânesinden ve ma'lûm olan hilye-i ğaraz-kârânesinden başka ma'nâ verilemez. Bâ husûs bu ri'âyet ilâ yevminâ hâzâ ma'a ziyadet icrâ olunduktan fazla ol gicelerde kâffe-i bende-gân ve bi'l-cümle mü'minîn hâneleri kapuları pîş-gâhlarını kanâdîl ile tenvîr etmek 'âdeti (Sultan Mahmud Hân-ı Sâni) Efendimiz Hazretleri ahd-i 'âlîsinden yâdigâr kalarak leyle-i mes'ûde-i mebrûke el-hâle-i hâzihî münevver-i 'uyûn -i muvahhidîn olmaktadır. Fe hamden, sümme hamden, sümme hamden, selâfîn-i 'ızâmı Osmâniye Hazerâtı'nın el-hâletü hâzihî bu usûlün icrâsındaki devâm ve himmetlerinden başka kâffe-i bendegân ve husûsiyle âhad-i nasdan cü'zice sahib-i iktidâr olanlar bile hânelerinde it'âm ve ikrâm-ı ihvân ile mevlîd kırâet itdirmek ve hânelerinde vüs'at olmayanlar cevâmî' ve mesâcid-i şerîfe ve tekâyâ ve zevâyây-ı münîfede menkibe-i celîle kırâetini pîşe ve ba'de'l-vefât ervâhları için ve kezâlik mahâll-i mübâreke mevlîd kırâeti-çün vakıflar tahsisıyla velâdet-i Hazret-i Rasûl-i Kibriyâ'ya farîza-i ri'âyeti endişe iderek bâ husûs geşt ve güzâr ittiğim Halep ve Beyrut ve Harput ve Ma'den ve Ankara ve Kangırı ve Sungur ve Hüseyin Âbâd ve Adana ve Amasya ve Samsun ve Zile ve Sivas ve Tokat ve Turhal ve Malatya ve İzmid ve Filibe ve Tunus ve Trablus-garb ve Trablus-şam ve Lazkiye ve 'Ayntâb ve Antakya [236] ve Antalya ve Maraş ve Bursa ve Edirne ve Kızanlık ve Zâğra ve Tatarbazarı ve Şumnu ve Ruscuk ve Varna ve Hasköy ve Balıkesri ve Bergama ve Soma ve Edremit ve Rodos ve Girit ve Midillü ve Sakız ve Limni ve Bozcaada ve Bolu ve Dârende ve Merzifon ve daha hatırdâ kalmayan bir çok mahallerde bay u gedâ a'lâ ve ednâ kırâet-i menkibe-i celîleye îsâr-ı mevcut ile ri'âyet itmekde oldukları görülmüştür. Rabbım bilâd-ı İslâmiye ve ehl-i îmânı âfât-ı herdevâhîden masûn ve servet-i iktidârların teksîr ile memnûn buyursun. (Binâberî'in mâh-ı rebî'ul-evvelin onikinci günü ber-vech-i mu'tâd (Sultan Ahmed Hân)-ı Evvel câmi'-i şerîfinde mevlîd-i şerîf menkabe-i celîlesinin kırâet-i resmî günü med'ûv olan Vüzerây-ı 'ızâm hazerâtına sâ'atı tasrîhiyle Kethüdâ Bey tarafından birkaç gün evvel Şeyhu'l-İslâm Efendinin Reîs Efendiye gönderdiği defter mücebince sudûr ve mevali-i kirâm ile ber-mu'tâd üç nefer şeyhlere tahvîl kalemin-den tezkireler tahrîr ve bir gün mukaddem Çavuşbaşı Ağaya teslim olunur. Çavuşbaşı Ağâ kendi tarafından Mîr-i 'âlem ve 'umûmen Kapucubaşılar için Baş-kapucu başıya ve rikâb-ı Hümâyûn Ağalarına ve Yeniçeri Ağasına ve Ocak Ağalarına ve Defterdâr ve Tevkî'î ve Defter Emîni ve Şikkayn Efendilere yazılan tezkirelere Çavuşân-Divân ile irsâl iderler. Hasbe't-Teşrifât gelecek müderrisîne İstanbul Kadısı Efendi tarafından tezkireler gider.

(Şeyhu'l-İslâm Efendinin yevm-i merkûmda sâ'at kaçda teşrîf hareket ideceklerini müş'ir pusulası bir gün mukaddem Reîsü'l-Küttâb Efendi tarafından tahrîr ve Kîsedârları ile taraf-ı Meşîhât-penâhiye tesyîr olunur. Yevm-i mezkûrda Haberci-Çavuş taraf-ı Şeyhu'l-İslâmiye gönderilir.

Bâlâda mestur erkân-ı devlet hey'et-i resmîyeleriyle ve Şeyhu'l-İslâm Efendi 'örf ve mevsime muvâfık beyaz çukaya duhte ferve-i samur ve kakum ve ferâce-i beyzâ ve vüzerâ-i 'izâm kallâf ve ber-muktezây-ı mevsim erkân kürk ve yâhud ferâce ve divân ve besatlu esb ve 'ulemâ ve müderrisîn bi'l-cümle 'örf ve muvâhhidî kürkler ve Defter-dâr ve Tevkî'î ve Defter Emînî ve Kethüdâ Bey ve Reîsü'l-Küttâb ve Şikk-ı Sâni ve Sâlis Efendiler selîmî ve erkân kürk veyâhud ferâce ve divân rahatlı esbleriyle mu'ayyen olan vakitte câmi-i şerîfe gelirler. [237]

(Sultan Ahmed Câmi-i Şerîfinde Sadreyn-i Muhteremeyn ve Mevâlî ve Müderrisîn 'alâ merâtibihim sağ tarafdaki minber-i şerîf nihâyetine ve sofa kenarına mahfel-i hümayûna doğru ku'ûd iderler. Ve Vüzerâ-i 'izâm mihrâbın sol tarafına vaz' olunan seccâdelere oturlurlar ve alt yanına Yeniçeri Ağası ve Defterdâr Efendi ve Tevkî'î ve Defter Emînî ve Kethüdâ Bey ve Reîs Efendi ve Şikkayn Efendilerin alt tarafına Mîr-i 'alem ve Kapucu-başî Ağalar ve Sipâh ve Silâhdâr ve Bölükât-ı Erba'a Ağaları ve Cebeci ve Topcu ve Arabacı Başî ve Sipâh ve Silâhdâr Kâtibi ve Kethüdâları ve bundan sonra Haremeyn müfettiş ve muhasebecisi ve hulefâ ve kîsedârları oturlurlar.

Yeniçeri Ağası selâmlıktan geldikde Sadr-ı a'zâm hazretlerine temennâ idüp ku'ûd eder. Ordu-yı Hümayûn taşrada iken Yeniçeri Ağası mahalline sekbân-başî Ağâ ku'ûd ider. Ve Zağarcı ve Saksoncu-başî ve Turnacı ve Muhzır Ağâ ve Bostancılar-Odabaşısı ve Yeniçeri Yazıcıları minber kapusu önünden kürsüye doğru ve Yeniçeri neferâtı câmi-i şerîfin dört orta direklerinden direkten direğe kıyâmen dizilirler. Ordu-yı Hümayûn taşrada iken Muhzır Ağâ ve Başçavûş minber kapusu yanında kıyâmen dururlar. Ve Bostancılar odabaşısı ve Yeniçeri Yazıcıları Minber kapusu önünden kürsüye doğru dizilirler.

Kapucu-başılar başlarına selîmî ve mevsime göre erkân kürk ya ferâce giyer ve divân besâtlu esbleriyle Bab-ı Hümayûna bi'l-vürûd Zât-ı Hazret-i Pâdişâhîyi sarây-ı Hümayûndan alup alay ile câmi-i şerîfe getirerek ber-mu'tâd Yeniçeri Ağası ve Kapucu-başî Ağalar selâmladıktan sonra yerlerine gelüb oturlurlar. Bölükât-ı Erba'a Ağaları ba'zı evân da memuriyetle taşrada bulundukları hasebiyle tayy olunmuş ve câmi-i şerîfde ku'ûd edecek ricâl mahalli dayyik olup bâ-husûs Kapucu-başılara mahal kalmadığına binâen yüzsekseniki de vâkî' sefer-i Hümayûn 'avdetinden berû bu resmden Sipah ve Silâh-dâr Kethüdâ ve Kâtipleri 'afv olunmuştur.

Şeyhu'l-İslâm Efendi teşrîf buyurduktan sonra Sadr-ı 'azâm hazretleri kallâf ve ber-muktezâ-i mevsim erkân kürk ya ferâce ve divân bisâtlu esble ve Tezkireci ve

Mektûbî Efendiler mücevveze ve erkân kürk ya ferâce ve kemer rahtlu esbleriyle ve çavuşan ve Divân-ı Hümâyûn ve Ağayân mücevveze ve ferâceleriyle sarây-ı âsafiden alay ile câmi-i şerîfe geldiklerinde hâzır-ı bi'l-meclis olanların cümlesi Sadr-ı a'zâm'a kıyâm [238] ve sofa sırasında olan 'Ulemây-ı ızâmın ortasından mürûr ve tarafeyne selâm virerek mihrâbın önüne vaz' olunan seccâdelere ku'ûd buyururlar. Reîsü'l-Küttâb Efendi ve Çavuş-başı ağa Sadr-ı 'azâm Hazretlerinin mukabelelerinde mahfel-i Hümâyûn tarafına mukaddemce vaz' olunan seccâdelere otururlar.

Tezkireci ve Mektûbî Efendiler kürsü tarafında mahfel-i Hümâyûn altında otururlar. Bu esnâda Teşrîfâtî Efendi ve Halife ve Kîsedâr-ı Teşrîfât mücevveze ve mevsime göre kürk ya ferâceler ile buhûrdanlar getirip birini pîş-gâh-ı âsafîye ve birini Şeyhu'l-İslâm Hazretlerinin önlerine ve birini vüzerâdan mevcûd bulunan zevâtın önüne koyup hitâmında mezkûr buhur-dânları yine bunlar kaldırırlar.

Nakîb Efendilerin siyâdet-i şecere ile müsbit olmak ciheti ile kırâet olunacak menkibe-i celîle cedd-i âli-i büzürgüvârlarının velâdet-i bâhiru's-sa'âdet-i 'aliyyelerini mübeşşir ve bu işe nakîbu'l-eşrâf bulunanlara fevka'l-'âde hürmet buyurulmak lüzûmunu müş'ır ve bu halde Nakîb-i Eşrâf'ın bu resm-i meclis-i melâik-i enîs de cümleye takdîmini mutazammın olub halbuki buna ittihâz olunan rûsûmu teşrîfât-ı saltanat-ı seniyye müsâ'id olmadığından ve bu cihetle yevm-i mezkûrda Nakîb Efendilerin vûkelây-ı devlet ve meşîhat zeylinde ik'âd olunmaları nâ-revâ olduğundan bunlar hakkında Şehr-i yârân-ı Âl-i 'Osmân'ın ibrazına himmet buyurmakda oldukları hürmet-i mahsûsaya dâl olmak üzere Nakîb Efendilerin yevm-i mezkûrda câmi-i şerîfe vürûdlarında ber-mahfel-i mefrûş ve mestûrda mu'azzezen tenhâca 'âram itmeleri lüzûmunu mevlîd-i şerîf resmini bu sûret-i ta'zimiyye ile icray-ı kâide ittihâz buyurmuş olan Sultan Ahmet Hân-ı Evvel Hazretleri Nakîb Efendiler hakkında dahî bu usûlü vaz' ve ihdâs buyurmuş olduklarından câmi-i şerîf-i mezkûrun sağ cenâhındaki zâviye çadır perdeleriyle tastîr ve müzeyyen döşeme ile tefrîş olunarak Nakîbu'l-Eşrâf Hazretlerinin kırâet-i menkibe-i Celîlenin hitâmına kadar ol mahalde münferiden ârâm itmeleri kânûna rabt olunmuş ve bu kânûn ri'âyet numûn el-hâleti hâzihî ol vecihle hüsn-i icrâyı merhûndır. Esnây-ı kırâet-i manzûmet-i münîfede sâmiîne tevzi' olunan şeker ve şerbetten Nakîb Efendi'nin hissesi müstakil tabla ile i'tâ ve buhûr ve güllab ikrâmı dahî i'fâ olunmakda bulunmuştur. Hitâm-ı meclis-i âlîde kendi hıdem ve haşemleriyle yalnızca hânelerine 'avdet ederler. Mahfel-i Hümâyûna vüsûl-i şâhânedan mukaddem müezzinler mahfelinden tilâvet olunan sûre-i [239] Feth-i şerîf-âliye vüsûl-ı tamamında bi'l-yümni ve'l-ikbâl muvâsâlat-ı mülûkâne vukû'yle karar-gâh-ı şâhâne olan mahfel-i hümâyûnı i'lânen derice-i kafes küşâd olundukda 'umûmen huzzâr kıyâm ve durdukları yerde tevâzu'-ı tâm iderek kaddi-i namûde-i ta'zîm ve ikrâm oldukları hıfynde Sadr-ı a'zâm seccâdeden aşağıda icrây-ı resm-i zemîn-bûs itdikten sonra kafes çevrildikde herkes yerlerine otururlar.

Teşrifâtî Efendi mahfel-i Hümâyûn altında mukâbele-i Hazret-i ‘Asafîde kıyâmen fermâna muntazır olur. Müezzinler mahfelinde kırâet tamam oldukda ibtidâ Ayâsof-ya Şeyhi, sâniyen Sultan Ahmed Şeyhi Efendi kürsüye ‘urûc ve va’z iderek inerler. Bu esnâda Yazıcı Efendi olarak ta’bir olunan Dârü’s-Sa’âdet-i Şerîfe Ağası Kâtibi Efendi yediyle her birerlerine ferâce samûr kürkler ilbâs ve surreler ihsân olunur.

Teberdârânın okur ve yazarlarından mansub Dârü’s-Sa’âde Ağası Kâtibi Efendi eğer hâcegândan ise mücevveze ve ber-muktezâ-i mevsim erkân samûr kürk yâhûd ferâce iltibâs değil ise, ocağına mahsus bir lata ve binîş iktisâ eyler. Bu esnâda herbir Şeyh Efendi kürsüye çıktıkça Vüzerây-ı ‘izâm ve ‘Ulemây-ı kirâm ve sâir huzzâr-ı ze’vî’l-ihtirâm hazerâtına teberdârân-ı zülfiyân üç defâ şerbet ve buhûr verir. Şeyh Efendiler kürsüden indikçe taraf-ı Sadâret’den tehiye olunan ‘atiyye çıkınları Teşrifâtî Efendi yediyle koyunlarına vaz’ olunur.

Ba’dehû Mevlîd-hân-ı evvel biraz kırâet ve nüzûl eyledikde yine Dârü’s-Saâdeti’ş-şerîfe Ağası Kâtibi yediyle hil’at ilbâs olunduktan sonra Mevlîd-hân-ı sâni çıkıp kırâet iderek “Geldi bir âk kuş kânâdiyle revân/ Arkamı sığadı kuvvetle hemân” beyti okundukda huzzâr bi’l-cümle kıyâm itdikleri esnâda mahfel-i Hümâyûn tarafından perde verâsında tevkîf edilmiş olan Müjdecî-başı Emîr-i Mekke-i Mükerreme-i Şerîf Hazretlerinin nâmesini derhal Teşrifâtî Efendi delâletiyle Sadr-A’zâm Hazretlerinin huzûruna götürüb resm-i dâmen-bûs icrâsıyla teslim ider. Sadr-ı a’zâm tarafından olunan işâret mûcibince Reîsü’l-Küttâb Efendi Müjdecî-başyı bi’l-istishâb huzûr-ı Hümâyûna dâhil oldukda Dârü’s-Se’âde Ağası perdenin yanında istikbâl ve nâmeyi ahz-ü ibcâl ile Silâh-dâr Ağa refâkatiyle bendini küşâd ve kîsesinden ihrâc iderek Reîsü’l-Küttâb Efendiye i’tâ ider.[240] Ve Reîs Efendi nâmeyi huzûr-ı şâhânede kırâet eyler. Dârü’s-Sa’âde Ağaları Hameyn-i muhteremeyn hizmeti me’mûriyetini hâiz olduklarına mebnî ibtidâ Ağa-yı müşarûn ileyh serâsere duhte samur kürk ilbâs ve ba’dehû Reîsü’l-Küttâb Efendi’ye ve Müjdecî-başı’ya haftân iksâ olunarak mahallerine iâde olunurlar. Reîsü’l-Küttâb Efendi hariçde kalmış olan Çavuş-başı Ağa’yla beraber gelüp yerlerine otururlar.

Bu esnâda zât-ı Hazret-i Mülûkâne Medîne-i Münnevvereden gelen hurmadan Baş-pişkir Ağa’sı yediyle Sadr-ı a’zâm Hazretlerine sîm tabak ile ihdâ buyurmalaryla Teşrifâtî pişrevliğıyle hurmayı pîş-gâh-ı âsafîye vaz’ ve temennâ ve ‘avdet ittikten sonra Sadr-ı a’zâm bir iki dânesini tenâvül ve bir iki dânesini Şeyhu’l-İslâm Efendi Hazretlerine virüb kusûrını tevzi’ için Teşrifâtî Efendi’ye işâret ve fermân buyurarak hasebül-emr Teşrifâtî Efendi ibtidâ Vüzerây-ı ‘izâm ba’dehû Sadreyn-i Muhteremeyn ve Yeniçeri Ağası ve Mevâlî ve Müderrisîn Efendiler nihâyetine ve Defter-dâr ve Kethüdâ Bey ve Reîsü’l-Küttâb ve Tevkî’î ve Defter-Emîn’i ve Şıkkayn Efendiler’e ve Çavuş-başı Ağa’ya birer dâne hurma i’tâ ider ve boş tabağı Kara-kulâğ Bostânî Ağa ile mahfel-i Hümâyûn’da olan Pişgîr Ağası’na i’tâ eyler.

Bâbü's-Seâde'den Kilerci
Başı Ağa hil'at-ı hâsü'l-hâs
sevb
-1-

Haseki Başı Ağa
hil'at-ı kuşluk
-1-

Teşrifâtî Efendi
elvân-ı hil'at
sevb
-1-

Ser-sakâyân neferân aded 2
hil'at-ı kuşluk
sevb
-2-

Câmi'-i şerîf-i mezkûrun ğarb-ı cânibi olan tâvukçular-kârhânesi ve arasta [243] tarafındaki sâhasına zülüflü baltacılar olan Kahveci-başı li-ecli'l-ihitiyât bir kahve çadırı kurar ve 'avdet-i Hümâyûn'a kadar istek iden zevâta kahve virür ve sıcak su bulundurur.

